

Chapter 4

Kulturen som brobygger og arena for livsutfoldelse

Erfaringer fra et musikkprosjekt i en flyktningleir i Libanon¹

VEGAR STORSVE

Det er merkelig hvordan sterke opplevelser fra mange år tilbake i tid kan dukke opp på et tilfeldig besøk i en gymnastikksal. Jeg ble invitert til et kulturarrangement ved Algarheim skole i Ullensaker en gang i 2002. De hadde besøk av palestinske flyktningsbarn fra Libanon, og min kollega Petter Barg mente dette burde være interessant for meg. Jeg møtte et forrykende show med en blanding av palestinsk og norsk dans og musikk, utført av unger som sprudlet av energi og spilleglede. Ungene ga alt, og de viste meg at vennskap og samkvem i lek, sang, dans og musikk ikke var hindret av store kulturforskjeller og forskjellig sosial bakgrunn. Disse barna var heller ikke hindret av mangel på for eksempel et felles verbalt språk.

En hel skolekrets var samlet i møte med en kultur som vi gjennom media vanligvis blir presentert for som skummel og ubegripelig. Selvfølgelig fikk vi jo i løpet av besøket også med oss historier om deres håpløse situasjon i leirene. Det var ikke helt fritt for sterke mentale reaksjoner fra både barn og voksne da stillheten og mørket senket seg i denne fredelige

¹ Utgitt første gang i Gjestrud, G. & Rodin, S., red. (2008). *Flyktning i Libanon. Fra al-Nakba til Nahr el-Bared*, s. 59–71. Oslo: Forum for kultur og Internasjonalt samarbeid. Gjengitt med tillatelse.

verdenen på landsbygda i Norge. Jeg tror solidaritetsbegrepet våknet til liv igjen rundt denne skolekretsen dette året.

Shatila, 1982

Møtet med disse barna, lyden og stemningen førte meg altså 20 år tilbake i tid. Jeg var også den gangen litt tilfeldig på besøk. Denne gangen hos en palestinsk familie utenfor det som var igjen av flyktingleiren Shatila i Beirut. Det var juleferie i Norge, og jeg var invitert til en alternativ «julefeiring» hos noen norske hjelpearbeidere. Vi hadde nettopp sett voldsomme ødeleggelser og ruiner og en diger, helt ny gravhaug med et svart flagg på toppen. Vi hadde besøkt et norsk helseteam fra Palestinakomiteen på et provisorisk sykehus like i nærheten av Shatila. Jeg hadde jo hjemme i Norge, noen måneder før, fått med meg nyhetene om de forferdelige massakrene i Sabra og Shatila. Jeg hadde sett TV-bilder og avisoppslag, men dette ble sterk kost. Midt i alle inntrykkene, fortellingene og historiene fra massakren og om hjelpearbeidet etter katastrofen ble jeg spurt om hva jeg drev med her i Libanon. Det spørsmålet hadde jeg ikke ventet meg, og det var ikke helt enkelt å fortelle at jeg faktisk var på juleferie fra min vikarjobb som ufaglært musikk lærer hjemme i trygge, fredelige og rike Norge. Jeg følte meg rimelig dum og unyttig i denne situasjonen. Jeg følte meg til og med litt i veien og til hinder for de som gjorde en innsats, også overfor de uskyldige som hadde mistet mange av sine kjære i dette vanvittige blodbadet. Men hvordan ble dette mottatt? Jo da, jeg ble faktisk tatt imot med åpne armer. Gjester er gjester, spesielt når de kommer som venner. Siden jeg jobbet som musikk lærer hjemme i Norge, ville de vise meg noe av sin kultur, og de førte meg til en familie som de visste drev med musikk.

Inne i det lille, mørke rommet ble vi umiddelbart servert te, og den 12 år gamle sønnen Jihad spilte fiolin mens søsteren danset. Det var bare en helt fantastisk opplevelse av musikalitet, gjestfrihet, lidenskap, sorg og glede. Denne familien hadde også mistet en sønn i massakren for få måneder siden. Ifølge far i huset var denne sønnen et enda større musikk talent enn sine søsken. Jeg greide så vidt å lure av meg en liten norsk reinlender på den arabiskstemte fiolinen før vi tok farvel med håp og ønske om å ses igjen. Jeg fikk med meg en kassett hvor Jihad hadde spilt inn masse spennende arabisk musikk. Kassetten er en av de få kassetter som jeg har tatt vare på gjennom alle flyttinger og ryddesjauer siden den gang.

Juleferien tok brått slutt, og hjemlige aktiviteter og gjøremål tar fort over når du møter din egen «travle» hverdag. Opplevelsen hos denne

familien har allikevel dukket opp i hodet mitt med ujevne mellomrom. Jeg har mang en gang tenkt på hvor viktig musikken var for denne familien i deres livssituasjon. Nå i ettertid tenker jeg faktisk at dette møtet muligens har bidratt til at jeg tok valget med å utdanne meg til musikkpedagog noen år seinere. Det har i hvert fall bidratt til at jeg har sett musikkens mangfoldige funksjonsmuligheter.

Utfordringen fra NORWAC

Det ble veldig spesielt å høre denne kassetten da jeg kom hjem fra Algarheim den tidligere omtalte kvelden i 2002. Jeg har tenkt mye på musikkens rolle i årene som har gått siden det første møtet med Libanon. Jeg har jobbet mye med musikk som møteplass i det flerkulturelle samfunn, både som ren kulturutveksling, men også i forhold til integreringspolitikk og i solidaritetsarbeid. Helseorganisasjonen NORWAC, som var en av initiativtakerne til besøket fra palestinske flyktningleirer i Libanon til Algarheim, oppsummerte dette møtet og spesielt kulturaktivitetene som et viktig ledd i deres Mental helse-program i Libanon. Kjersti Fiveland i NORWAC tok initiativ til å gjøre noen forsøk med å bruke musikk mer aktivt i arbeidet. Sammen med Petter Barg ble jeg utfordret til å være med på disse forsøkene. Det skulle senere vise seg at jeg altså var så heldig å få lov til å være med i arbeidet med å etablere permanente kulturaktivitetstilbud for barn og unge i blant annet noen av de 12 palestinske flyktningleirene i Libanon.

Kos og kaos

Det praktiske musikkarbeidet startet i 2003 på Beit Atfal Assumoud-senteret i flyktningleiren Rashedie utenfor Tyr i Sør-Libanon. Vi hadde et par gitarer og noen trommer. Vi lagde rytmeinstrumenter av pinner, spiker, flaskekapsler og blikkbokser og satte i gang. Det var horder av unger og skrik og skrål, kaos og språkforvirring. De fleste syntes nok vi var rimelig gale der vi holdt på. Etter hvert ble kaoset omdannet til mer felles rytme, struktur, klangfarger og melodier. Det nærmet seg noe gjenkjennelig som til og med kunne gjentas dagen etter. Vi opplevde en enorm entusiasme, og sosialarbeiderne på senteret konstaterte en sjelden iver og glede blant barna. Dette nye, blandet med deres egen dansetradisjon, skulle vise seg å skape en stemning langt ut over det vi hadde kunnet håpe på. Ikke minst impo-

nerte barna med sin konsentrasjonsevne under innlæring av rytmemønstre, norske hermesanger og afrikanske tulleord. Det rett og slett svingte.

Pusterom i hverdagen

Jeg fikk så tydelig se hvor viktig det var for nå tredje generasjon palestinere som lever i trange og kummerlige flyktningleirer, å få et slikt tilbud om musikkopplæring. Om ikke annet enn som et trivelig pusterom i hverdagen. Familiene bor ofte mange sammen på ett rom. Ikke har de noen lekeplasser, skolene de går på er overfylte, og undervisningen er kun teoribasert med stor grad av autoritær styring og med fysisk avstraffelse som virkemiddel. Alle har en traurig historie å fortelle, og angsten i hverdagen har lett for å få utløp i negativ atferd. Mange greier ikke presset på skolen og stryker til eksamener, som avholdes allerede på barnetrinnet i deres FN-skoler. Barna må nemlig bestå eksamen for å rykke opp en klasse. Jeg tror det er over og ut etter tredje forsøk. Heldig er den ungen som kan komme til Beit Atfal-senteret for å få leksehjelp. Enda heldigere er den ungen som også kan komme for å være med i en gruppe som får tilbud om en organisert fritidsaktivitet. En av disse fritidsaktivitetene er altså vårt musikkprosjekt, og Mariam Sleiman, som er leder for Beit Atfal-senteret i Rashedie, uttrykker det slik: «De har masse energi, her får de ut energien på en positiv måte.»

Fra lek til læring

Vi fant tidlig ut at det ikke er noen tradisjon for å tenke at alle barn kan ha glede av musikkopplæring. De få som har lært noe om å spille et instrument, har oftest blitt sett på som noe spesielle og talentfulle og fått gå hos en mester som lærling. Derfor har vårt arbeid bestått i mye demonstrasjonsundervisning i store grupper. Det har vært lekpregede aktiviteter med sang, dans og spill som har stått i sentrum. Her har de voksne musikerne og sosialarbeiderne deltatt sammen med barna. Vi har hatt mange diskusjoner om denne lekpregede arbeidsformen, og mange har vel sett på dette som litt lite seriøst. Det er faktisk ganske uvanlig at lærere «nedverdiger» seg til å ha det morsomt sammen med barna i en lærings situasjon. Selv på førskolenivå er det mye motstand mot dette.

Det er heller ikke rent sjelden vi har opplevd at de voksne tar fullstendig av i en aktivitet som tenner lekegnisten deres. Noen blir litt flau når

de oppdager sin egen spontane stemme og kroppsbevegelse, men så lenge det blir applaudert og positivt mottatt, blir det mer og mer akseptert. Dette er viktige erfaringer, og vi har vel fått en viss forståelse for at trygghet og glede motiverer til læring. Det blir lagt merke til at mange av barna får med seg en del grunnleggende musiske erfaringer og ferdigheter som danner et godt grunnlag for å utføre noe på et instrument.

Musikk for alle

Musikk har mange verdier, og jeg tenker at dette bør alle barn få nyte godt av. Ved å dele kompetanse med musikere, lærere, sosialarbeidere og organisasjonsledere i palestinske flyktningleirer i Libanon, kan vi bidra til at også palestinske barn kan få et tilskudd til å utvikle sin selvfølelse.

Vi har opplevd noe skepsis fra en del myndighetspersoner til dette prosjektet. Musikk har ikke spesielt høy status i deres kultur, og det er til og med enkelte som mener at å sysle med den slags er syndig. Men stadig flere ser verdiene i dette arbeidet, og lederen for Beit Atfal Assumoud, Kassem Aina, arbeider iherdig for at flest mulig unger i flest mulig leirer skal få dette tilbudet.

Ringvirkninger

Gjennom de siste årene er det mange som har engasjert seg i utvidelsen av prosjektet, som i utgangspunktet var, og fortsatt er, en del av NORWACs Mental helse-program i Libanon. God mental helse er bygget på trygghet, gode opplevelser, følelsen av mestring osv. Vi som er involvert i prosjektet, opplever at kulturarbeidet bidrar til dette. Kulturarbeidet i prosjektet ble vesentlig utvidet og styrket gjennom samarbeidet med Sophie Rodin og opprettelsen av stiftelsen Forum for kultur og internasjonalt samarbeid i 2004. Stiftelsens arbeidsområder er musikk, visuelle uttrykk og litteratur. Sophie Rodin er billedkunstner og har innført tegne- og maleaktiviteter som et tilbud til barna på linje med musikken. Hovedtyngden i de visuelle uttrykkene ligger i leirene i nord, i Beddawi og i den nå ødelagte leiren Nahr el-Bared. Stiftelsen arbeider også med oppbygging av bibliotek og formidling av litteratur.

Algarheim skole er fortsatt sterkt engasjert, blant annet gjennom å ta imot gjester og grupper av barn i utvekslingsarbeidet. Jessheim videregående skole har også bidratt vesentlig til solidaritetsarbeidet. Elevene ved

denne skolen har for eksempel ved de to siste års Operasjon Dagsverk donert de innsamlede pengene til palestinske flyktninger i Libanon.

Gjennom min stilling ved Norges musikkhøgskole har jeg hatt gleden av å kunne bruke mye tid og engasjement på dette arbeidet. For meg er det helt vesentlig at Norges musikkhøgskole også har lagt forholdene til rette for at både studenter og lærere har mulighet til å delta i aktiviteten.

Jo da, jeg er faktisk litt stolt av det. Dette lover godt i forhold til fremtiden for musikkprosjektet, og lignende prosjekter for den saks skyld. Jeg tror vel ikke behovet for denne typeaktivitet er dekket med det første i vår brokete, uforutsigbare verden. Med god støtte og hjelp fra disse skolene og organisasjonene, for ikke å glemme fra familie, venner og kjente, har vi kunnet skaffe mye og relativt bra instrumenter i prosjektet. Hjemme i Norge flyter det snart over av materielle goder, og tanken om å dele med noen blir stadig tydeligere hos mange. Det er utrolig fint å se disse barnas møte med et instrument de aldri har tatt i tidligere, og til og med får lov å spille på. Øynene blir store og våte. «Da de først fikk instrumenter, holdt de dem som en mor holder sin nyfødte baby, og de har slett ikke lyst til å gi det fra seg igjen når de først har fått det mellom hendene,» sier Mariam Sleiman.

Et gledelig gjensyn

På et lunsjmøte i Beirut en gang i 2004 hadde jeg med meg den før nevnte kassetten til Jihad. Jeg var på leting etter lokal tradisjonsmusikk til prosjektet. Elham Sharour, som er sosialarbeider i Beit Atfal Assumoud, og dessuten en god sanger og danser, fikk høre min historie fra Shatila 1982. Hun ble nesten litt pussig entusiastisk ved å se denne kassetten. Elham kunne stolt fortelle at Jihad Akel nå var blitt en berømt fiolinist i Libanon, og at han både hadde gitt ut CD og spilte ofte på TV. Lunsjen gikk sin gang, men jeg syntes Elham ble nesten uhøflig fraværende. Hun satt jo bare og fikla med mobiltelefonen som tenåringer gjør når de nettopp har fått en ny. Plutselig rekker hun meg telefonen sin og sier at noen spør etter meg. I andre enden hører jeg Jihad presentere seg og ønske meg velkommen til en restaurant i Beirut samme kveld.

Det ble en opplevelsersrik kveld med Jihad, som spilte elektrisk fele med stort band – blanding av tradisjonsmusikk og moderne popkomp. Vi fikk et fint gjensyn, selv om han riktignok ikke husket noe fra vårt første møte utenfor Shatila i 1982. Selv takket han musikken for de muligheter den hadde gitt ham for å få et godt og relativt trygt levebrød i dette landet –

som normalt nekter palestinere elementære rettigheter i forhold til utdanning, bolig og arbeid og andre normale menneskerettigheter.

Utdrag fra tre rapporter skrevet av studenter fra Norges musikkhøgskole etter studie- og praksistur til Libanon og flyktningleirene

Vi kjørte rett til Beit Atfal-senteret da vi kom inn i leiren. Der ble vi møtt av en gjeng av barn i alle aldre. De flokket seg rundt oss og var veldig kontaktsøkende (og fantastisk søte). De hadde forberedt et danseshow til jubileumskonserten i Beirut noen dager etter, og vi var så heldige å få se det. De danset for det meste tradisjonell palestinsk folkedans, med flotte kostymer. Hele tiden mens de danset, tittet de bort på oss norske som satt der, for å få tilbakemelding. Vi satt ganske stille og var veldig rørt. Det første jeg tenkte på da jeg så dansen, var at alt de danset var politisk motivert. Alt de danset hadde en historie, og det var veldig tydelig hvor bevisste alle disse barna var på sin situasjon. Det var i grunnen det første som slo meg også da vi kom inn i leiren, hvor utrolig mye de lever i håpet, og hvor mye de fokuserer på hvor de kommer fra, og hvor de skal. I veldig mange andre situasjoner vil nok mennesker gjøre alt de kan for å tilpasse seg og innrette seg, og prøve å tenke positivt på situasjonen, men her var det helt annerledes. Å skulle tilpasse seg ville være å gi etter og å tape. Jeg tenker at det må være utrolig frustrerende å hele tiden måtte fokusere på det som skal komme, å bare leve midlertidig. Samtidig som det vel er det eneste riktige, det er helt uholdbart å skulle leve slik de gjør.

I hvilken grad har uka i Libanon utviklet meg som musikkpedagog? Jeg vet at det har gjort mye med meg som menneske. Det har gitt et varig inntrykk å møte mennesker som lever i en så håpløs situasjon, men som samtidig er de mest positive og imøtekommende jeg har møtt. Å besøke dem har reist mange spørsmål som jeg før reisen aldri hadde kommet på å stille. Jeg tror man ved å møte en annen kultur lærer mye om seg selv og sin egen kultur. Ting som er selvfølgelig for oss er ikke nødvendigvis det for dem.

Jeg leste i en artikkel rett før Libanon-turen at en palestinsk leder i nåværende Israel ønsket mer enn noe annet at så mange som mulig fra den vestlige delen av verden kom til ham én dag og fikk se urettferdigheten med egne øyne. Det syns jeg vi kan bidra til å virkeliggjøre.